

За редакцією
Умберто Еко

Харків
«Фоліо»
2016

Вступ до античності

Умберто Еко

Коли ми розмірковуємо про класичну античність, на згадку природно приходять Греція та Рим. Проте ані грецька цивілізація, ані римська не можуть бути досягнуті без відтворення — хоча б у стислому вигляді — їхнього східного коріння.

Від фінікійців до Греції надходить структура алфавіту, від різних народів Близького Сходу запозичуються техніка обробки скла та металів, різні медичні практики, астрономія, математика, деякі технології, саме поняття про місто... Тому робота, присвячена класичному світові, щоб досягти Парфенону, має розпочинатися із зикурату або з пірамід.

Потім — Греція. Неможливо уявити західну цивілізацію і, зокрема, європейську цивілізацію, без того, щоб окреслити для себе «грецьке диво» у всій його довершеності: скульптура, архітектура, філософія та наука. Європейська культура пронизується іудейсько-християнським мисленням настільки, наскільки цей вплив проходить через фільтр еллінізму (та римських старожитностей), адже сама Біблія на Заході протягом століть знаходилася в обігу виключно у латинській версії.

Проте, що ми маємо на увазі, коли говоримо про грецьку модель? Зазвичай, ми посилаємося на значно більш пізню розробку, якщо бажаєте, часів Відродження або неокласицизму. Коли ми милуємося (і часто школа чи послужливе видавництво нас у цьому надихають) білим еллінізмом, з білими статуями та білими храмами, ми забуваємо або ігноруємо той факт, що статуї та храми були кольоровими. Часто ми бачимо «еллінізм» переважно

*Деталь
Атлета
Вестмакотта,
копія
з грецького
оригіналу,
приписується
Поліклету,
друга половина
I ст. до н. е.
(оригінал —
близько
440 р. до н. е.).*

таким, яким його уявляли собі прихильники божественної пропорції епохи Відродження або рафіновані естети часів Канови, аніж так, як жили сучасники Парменіда, чи Сократа, чи Птолемея.

Коли ми розмірковуємо про Афіни філософських діалогів на агорі, урочистих та освітлених, ми часто забуваємо про Афіни торговців, моряків Пірею, про рабів, про той світ кипучої діяльності, який представив Аристофан.

Думаючи про Грецію, ми запам'ятовуємо преференції своєї аполлонівської моделі, забуваючи про іншу, діонісійську; вивчаючи в школах Афіни Академії та Ліцею, залишаємо в тіні, в якій вона, власне, народилася, Грецію містерій, що є ближча до Аїду, ніж до Олімпу.

Це вірно й для Риму. Отже, чи бажаємо ми таким чином наголосити на темних сторонах греко-римської цивілізації, розуміючи водночас, що вони не існували, але були представлені поетами та митцями?

У наших музеях ми бачимо статуї Афродіти чи Аполлона, які у чистоті мармуру демонструють ідеалізовану красу. У V столітті до н. е. Полієкт створив статую, згодом названу Канон, в якій гармонійно поєдналися всі правила ідеальних пропорцій; пізніше Вітрувій визначить справжні пропорції частин тіла в цілісній фігурі. Природно, що у

Суперечка між Афіною та Посейдоном за володіння Аттикою. Реконструкція західного фронтона Пантеону, яка базується на малюнку 1896 р., виконаному австрійським скульптором Карлом Шверцекком, гіпс, Афіни, музей Акрополя

світлі цієї ідеї краси можуть бути розцінені як потворні всі істоти, що не втілюють ті пропорції.

Але якщо античність ідеалізувала красу, неокласицизм ідеалізує античність, забуваючи, що вона (часто під впливом східних традицій) передала західній традиції також зображення незграбних, гротескних, несумірних істот, у заперечення будь-яких канонів.

Грецький ідеал досконалості представлений калокатією (*kalokagathia*), терміном, що народжується від поєднання частки калос (*kalos*, яка загалом перекладається як «красиве») та агатос (*agathos*, зазвичай перекладається як «добрий», але відповідає цілій серії позитивних значень). Підмічено, що бути калос та агатос означає в цілому те саме, що в англосаксонському світі пізніше утворить аристократичне поняття джентльмена, особистості поважної зовнішності, наділеної хоробрістю, стилем, здатністю проявити спортивні, військові та моральні чесноти. У світлі цього ідеалу еллінізм напружував значний обсяг літератури щодо зв'язку потворності фізичної й потворності моральної.

Звичайно, якщо для Платона справжньою реальністю був світ Ідей, тінню та імітацією яких є світ матеріальний, потворність має бути ідентифікована з небуттям, враховуючи, що у Парменіда йдеться про те, що не можуть іс-

